

ümerâ oldu. Ancak kardeşi Şerefüddeve onun emirliğini tanımadı. Bahâüddeve'nin de katılmasıyla Adudüddeve'nin oğulları arasında büyük bir mücadele başladı. Sonunda mücadeleyi Şerefüddeve kazandı ve Samsâmüddeve hapsedildi (376/987). Şerefüddeve ölünce yerine veliaht tayin ettiği Bahâüddeve genç yaşta Bağdat'ta Büveyhî tahtına oturdu (2 Cemâziyelâhir 379/7 Eylül 989). Abbâsî Halifesi Tâi'-Lillâh ona Bahâüddeve ve Ziyâülmille lakabını verdi.

Bahâüddeve ilk olarak yeğeni Ebû Ali b. Şerefüddeve'yi ortadan kaldırdı. Daha sonra da ağabeyi Samsâmüddeve ile uğraşmak zorunda kaldı. 379 (989) yılında hapisten kaçtıktan sonra Fars, Kirman ve Hüzistan bölgelerine hâkim olan Samsâmüddeve Şiraz'ı merkez yapmıştı. Bahâüddeve, Samsâmüddeve üzerine gönderdiği ordunun mağlûp olduğunu görünce onu kendisiyle aynı seviyede bir hükümdar olarak kabul etmek zorunda kaldı. Ahvaz'ı ele geçirmiş olan Fahrüddeve ise Bahâüddeve'nin gönderdiği ordu karşısında bu şehri terketti.

Bahâüddeve'nin isteği üzerine Halife Tâi'-Lillâh hilâfet makamından indirildi (19 Receb 381/1 Ekim 991) ve yerine yeğeni Kâdir-Billâh geçti. Yeni halife Bahâüddeve'nin kızıyla nikâhlandı, ancak gelin Kâdir-Billâh'ın evine gitmeden öldü. Buna rağmen halife Bahâüddeve'ye "şehinşah" gibi büyük unvanlar verdi. Bahâüddeve daha sonra Bağdat'taki Sünnîler'le Şiîler ve Büveyhî ordusundaki Türkler'le Deylemîler arasındaki iç mücadeleyle meşgul oldu. Bunu fırsat bilen Samsâmüddeve Hüzistan'a hâkim oldu (383/993), ancak ertesi yıl Bahâüddeve'nin Türk emiri Togan kumandasında gönderdiği birlik Samsâmüddeve'nin kuvvetlerini yenerek Ahvaz ve Vâsıt'ı ele geçirdi. Mücadeleye devam eden Samsâmüddeve bu defa önce Ahvaz'a, ertesi yıl da Basra'ya hâkim oldu (386/996). Bahâüddeve, Batıha hâkimi Mühezzibüddeve Ali ve Bedr b. Hasanveyh ile bir ittifak yaptı. Bu ittifaktan sonra Samsâmüddeve'ye karşı birkaç defa savaştı. İki kardeş arasındaki mücadele Samsâmüddeve'nin İsfahan yakınında öldürülmesiyle sona erdi (388/998). Samsâmüddeve'nin kumandanı Ebû Ali el-Hürmüz ve Deylemli askerleri Bahâüddeve'nin safına geçtiler. Böylece Bahâüddeve Fars, Hüzistan, Kirman ve Uman'ın tek hâkimi oldu. Amcası Fahrüddeve'nin

ölümü üzerine halefleri Mecdüddeve Rüstem ile Şemsüddeve Ebû Tâhir de Bahâüddeve'ye tâbi oldular (400/1009-10).

Bahâüddeve bundan sonra başşehirini Şiraz'a nakletti ve bir daha Bağdat'a dönmedi. Saffârîler'den Tâhir b. Halef tarafından Kirman bölgesinin kısa bir müddet işgali dışında İran topraklarında genellikle barış hâkim oldu. Ayrıca Bahâüddeve doğudan yaklaşan büyük tehlikeyi görmüş, Gazneli Sultan Mahmud karşısında tutunamayacağını anlayarak hediyeler ve elçiler gönderip bu Türk sultanı ile dostluk kurmuştur.

Bağdat'ın terk edilmesi Irak'ta otoritenin zayıflamasına sebep oldu. Irak'taki mahallî Arap emirlikleri, özellikle Ukaylîler, Mezvedîler ve Hamdânîler Büveyhîler aleyhinde nüfuz sahalarını genişletme imkânı buldular. Bahâüddeve onlarla mücadele etmek zorunda kaldı. Ukaylî Hükümdarı Ebû'z-Zevvâd Muhammed'e karşı Ebû Ca'fer Haccâc kumandasında bir ordu göndermesine rağmen onun nüfuzunu tam anlamıyla yok edemedi. Ebû'z-Zevvâd'ın ölümünden sonra Ukaylîler arasındaki taht mücadelesini kazanan yeğeni Kırvâş b. Mukalled Bahâüddeve'ye karşı başarılı bir mücadele verdi.

Öte yandan ülkenin güneyinde ortaya çıkan Ebû'l-Abbâs b. Vâsıl adlı bir âsi önce Basra'ya, sonra da Ahvaz'ı ele geçirdi (395/1004-1005). Ertesi yıl Bedr b. Hasanveyh ile Ebû Ca'fer Haccâc bir ittifak oluşturarak Bağdat'ı kuşattılar. Ancak bu sırada İbn Vâsıl'ın esir alınıp idam edilmesiyle kuşatma kaldırıldı ve kuşatmaya katılan emirlerle barış yapıldı (397/1006-1007). Bahâüddeve daha sonra Irak'taki mahallî emirliklerle de barış yaptı. Onun Bağdat'a vali tayin ettiği Fahrülmülk Muhammed b. Ali Ukaylîler'i mağlûp etti; bedevî Hafâce kabilesi mensuplarını sürdürd ve Bedr b. Hasanveyh'in öldürülmesinden sonra bölgede Büveyhî otoritesini sağladı (405/1014-15). Bu arada Bahâüddeve 5 Cemâziyelâhir 403'te (22 Aralık 1012) Errecân'da kırk iki yaşında öldü. Naası Necef'te Hz. Ali'nin türbesinin yanına gömüldü. Yerine ölümünden kısa bir süre önce veliaht tayin ettiği Sultânüddeve Ebû Şücâ' emîr ilân edildi.

Kaynaklardaki bilgiler Bahâüddeve'nin şahsiyeti hakkında kesin bir hükme varmak için yeterli değildir. Ancak çevresindekilere karşı gaddar davrandığı ve cimri olduğu söylenebilir. İmar ve

kültür faaliyetleri hakkında da fazla bir şey bilinmemektedir. Zaten saltanatının birinci kısmı büyük ölçüde savaşlarla geçtiği için buna imkân bulamamıştır. Tarihi ve düşünür İbn Miskeveyh onun zamanında Büveyhî idaresinde kâtip olarak çalıştı. Veziri Ebû Nasr Şâpur b. Erdeşir de çevresinde önemli edebî şahsiyetlerin toplandığı bir devlet adamı idi. Bahâüddeve devrinin dikkati çeken bir yönü de Türk askerlerin Bağdat'ta Deylemîler'e karşı üstünlüğü ele geçirmeleri idi.

BİBLİYOGRAFYA :

Gerdzi, *Zeynül-ahbâr* (nşr. Abdülhay Habîbî), Tahran 1347 hş., s. 89-91; Rûzrâverî, *Zeylû Kitâbî Tecâribi'l-ümem* (nşr. H. F. Amedroz), Oxford 1920-21 — Kahire 1334/1916, III, 182-185, 269-326; İbnü'l-Ezrak el-Fârikî, *Târîhu Meyyâfârikin ve Âmid*, s. 55-57, 62-64, 164-165; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* (trc. Abdülkerim Özeydin), İstanbul 1987, X, 56-58, 68-72, 79, 89-90, 96-97, 104-107, 125-126, 141, 148-150, 158-161, 193; Müstevfî, *Târîhi Güzide* (Nevâî), s. 349, 417, 423; Mafizullah Kabir, *The Buyyid Dynasty of Baghdad (334/946-447/1055)*, Calcutta 1964, s. 77-91, 179-185; H. Busse, *Chalif und Grosskönig: Die Buyyiden im Iraq (945-1055)*, Beyrut 1969, s. 67, 71, 73, 76-86, 91; a.mlf., "Iran Under the Buyyids", *CHIr.*, IV, 292-296; H. İbrahim Hasan, *İslâm Tarihi* (trc. İsmail Yiğit v.dğr.), İstanbul 1985, III, 414-419; Erdoğan Merçil, "Gazneliler'in Kirman Hâkimiyeti (1031-1034)", *TD*, sy. 24 (1970), s. 35; K. V. Zetterstéen, "Bahâüddeve", *IA*, II, 223-224; C. E. Bosworth, "Bahâ' al-Dawla wa-Diyâ' al-Milla, Abû Naşr Fîrüz", *EI² Suppl.* (İng.), s. 118-119.

ERDOĞAN MERÇİL

BAHÂÜLHAK

(bk. BAHÂEDDİN ZEKERİYÂ).

BAHÂVELPÜR

(بہاولپور)

Pakistan'da bir şehir ve bu şehrin merkez olduğu idari bölge.

Birçok yönden Bağdat'a benzediği için Bağdâdulcedîd adıyla da bilinir. Sutlej ırmağı kıyısında Emîr Muhammed Bahâvel tarafından 1748'de kurulmuştur. Daha sonra Bahâvelpür Nevvâbliği'nin başşehir olan şehir bugün de bölgenin merkezidir. Karaçi ve Peşâver'e demiryoluyla bağlı olan Bahâvelpür'da halkın çoğu Sünnî müslümandır; 1981 sayımında şehrin nüfusu 178.000, bölgeninki ise 4.668.000 idi. Şehirdeki eğitim kurumları arasında Kâid-i A'zam Tıp Koleji

ile İslâm Üniversitesi'ne (Câmia-i Abbâsiyye) ve Pencap Üniversitesi'ne bağlı birçok yüksek okul vardır. Doksan beş Arapça ve 295 Farsça yazmanın da bulunduğu kütüphane binası, Bahâvelpür nevaırları (emîr) zamanında yapılan Nur Mahal, Gülzar Mahal ve Sâdık Garh sayarları ile birlikte şehirdeki ilgi çeken yapılar arasında yer alır; ayrıca şehirde bir hayvanat bahçesiyle bir de müze mevcuttur.

Bahâvelpür idarî bölgesi, Pakistan Pencabı'nı meydana getiren sekiz idarî bölgeden biridir ve bugün adını taşıdığı eski devletin sınırları içinde bulunur. Bu idarî birim Bahâvelpür, Bahâvelnagar ve Rahimyar Han olmak üzere üç alt bölgeye ayrılır. 27° ve 30° kuzey enlemleriyle 69° ve 74° doğu boylamları arasında yer alan bölge kuzeyden Sutlej, Pençned ve İndus nehirleriyle, güney ve güneydoğudan Hindistan'ın Jaisalmir ve Bikanir eyaletleriyle, batıdan da Sind eyaletinin Sukkur bölgesiyle çevrilidir. Kuzeydoğudaki en uç kesimi Hindistan Pencabı'nın Firûzepür idarî bölgesine dayanır. Bölge, çoğunluğunu alüvyonlu düzlüklerle çöllerin oluşturduğu 45.558 kilometrekarelik bir alanı kaplar. Yazları son derece sıcak, kışları ise sert geçer. Isı 42° C ile 6° C arasında değişiklik gösterir; yıllık yağış miktarı yetersizdir. % 3,3'lük bir nüfus artışına sahip olan Bahâvelpür bölgesinde yaşayan başlıca etnik gruplar Arain, Cât, Racpût ve Guccarlar, bölgenin eski sakinleri ise Coiyalar, Vattular, Dâvudputralar (Dâvudoğulları), Belûciler, Seyyidler ve Pathanlar'dır. Çulistan yöresinde Boharlar, Larklar ve Bihenler yaşarlar. Pakistan'ın resmî dili olan Urduca'nın geniş şekilde anlaşıl-

ılıp konuşulmasına rağmen bölgedeki halk ana dil olarak Pencap dilinin Seraliki ağızını kullanır. Okuma yazma oranı % 20,4'tür.

Bahâvelpür bölgesi, Delhi Sultanlığı ve Bâbürlüler'den önce sırasıyla güçlü Pers, Yunan, Arap ve Afgan yöneticilerinin hâkimiyetinde kaldı. Bâbürlüler zamanında Evrengzîb'in ölümünden sonra, Bağdat ve Mısır'daki Abbâsî halifelerinin soyundan geldiğini iddia eden Sind asıllı Dâvudputralar bölgede I. Mübârek Han Abbâsî (1702-1723) liderliğinde bir nevaırlık kurdular. Başlangıçta Bahâvelpür Abbâsîleri diye bilinen bu emirlik Afganistan'a bağlıydı. 1802'de Afgan Kralı Şah Mahmud'un izniyle sikke basma hakkı elde ederek bağımsız bir devlet hüviyeti kazandı. Bahâvelpür Newvâbî II. Sâdık Muhammed Han (1811-1826) komşu topraklardaki emîrlerle ilişkilerin bozulması üzerine Sutlej nehrinin güneyindeki toprakların korunmasını İngilizler'den istemek zorunda kaldı. Onun bir suikast sonucu öldürülmesinden sonra geçen III. Bahâvel Han (1826-1852), hânedanın İngiliz hükümetinin isteklerine yumuşak bakan geleneksel politikasını sürdürdü ve İngilizler'e bölgede daha rahat faaliyet gösterme imkânı sağladı. 1830'larda İngilizler bölgenin kuzeybatı kesiminde ticaret yapma yollarını araştırmaya başladılar ve önce hükümetle İndus nehrini geçiş anlaşması (1833), daha sonra da 1838'de Bahâvelpür nevaırlarının, İngiliz hükümetiyle iş birliği içinde hareket etmesi şartıyla kendi topraklarında süresiz yönetime sahip olmasını ve korunmasını hükme bağlayan bir himaye anlaşması imzaladılar. Bu anlaşmalara dayanarak Bahâvelpür nevaırları, Afgan savaşı sırasında İngiliz ordusunun Bahâvelpür topraklarından geçmesi konusunda her türlü kolaylığı göstermiştir. Bahâvelpür Devleti'nin İngilizler'le yaptığı bu himaye anlaşması, ülkenin Pakistan'la birleştiği 1947 yılına kadar geçerli kaldı. Pakistan birliği içinde önceleri özerkliğini koruyan devlet, 1955'te Bahâvelnagar ve Rahimyar Han idarî bölgeleriyle birleşerek Pencap eyaletine katıldı ve böylece nevaırlık tamamen ortadan kalkmış oldu.

Bugün başlıca meşguliyetin ziraat olduğu Bahâvelpür artık ihmal edilen bir bölge değildir. 500 km. uzunluğunda nehir ve kanalların suladığı yaklaşık 15 milyon hektarlık büyük arazi, çoğunluğu bölgeye ülkenin başka yerlerinden gelmiş olan göçmenler tarafından işle-

Newwâb Sarayı - Bahâvelpür / Pakistan

tilir. Tahıl ürünlerinin başında buğday ve darı gelir. Ayrıca pamuk ve şeker kamışı üretilir. Çırçır, pamuklu dokuma, pamuk yağı ve şeker işleme tesisleri bölgede rastlanan küçük sanayi kuruluşlarını oluşturur.

BİBLİYOGRAFYA :

"Bahawalpur State", *Panjab States Gazetteers*, XIV, Lahore 1935; Nazeer Ali Shah, *Sadıqnameh: The History of Bahawalpur State*, Lahore 1959; "Bahawalpur, Bahawalnagar and Rahimyar Khan", *District Census Reports*, I-V, Karachi 1961; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, I, 379; Muhammed Shafi Sabir, *Pakistan Culture, People and Place*, Peşaver 1970, s. 275-276; E. Fodor — W. Curtis, *Fodor's Islamic Asia*, La Haye 1974, s. 589-590; C. Masson, *Balochistan Afghanistan and the Panjab*, Graz 1975, I, 17-28; "Bahawalpur, Bahawalnagar and Rahimyar Khan", *1981 District Census Reports*, Islamabad 1984; S. N. Bannaji, "Cis-Sutlej States", *CHIn.*, XI, 256-258; Sh. Inayatullah, "Bahâwalpür", *El²* (İng.), I, 919; Kazi Saied — Uddin Ahmad, "Bahawalpur", *EBr.*, II, 1033.

M. NAEEM QURESHI

BAHÇE

Kelimenin aslı Farsça **bâğçe** olup "küçük bağ" anlamındadır. Arapça'da bahçe karşılığında **hadîka**, **ravza**, **firdevs**, **cennet** ve Farsça'dan geçmiş bulunan **bus-tân** (bostan) gibi kelimeler kullanılmaktadır. Bahçe düzenleme sanatının kaynağında dinî inanışlar yatar. Bilinen en eski örneklerin yer aldığı Mısır, Mezopotamya, İran gibi yörelerde ve daha sonra geleneği oralardan alan Grekler'le Romalılar'da bahçe, kutsal ruhların yaşadığına inanılan toprak parçaları üzerinde ve tapınakla ilişkili olarak düzenlenirdi. Zamanla zevk için de bahçe düzenlenmesi yaygınlaştı. Ancak bunlarda da yine tapınak bahçelerinden kalma bazı dinî unsurlar bulunmakta, ayrıca

Bahâvelpür

